

„Spośród wszystkich noblistów żydowskiego pochodzenia prawie połowa ma jakieś korzenie w Polsce. Jedni się tu urodzili i spędzili wczesne dzieciństwo, inni się wychowali i wykształcili, pozostali mieli lub mają dziadków i pradziadków, którzy wyemigrowali z Polski do innych krajów europejskich oraz do USA czy Kanady”

Szewach Weiss¹

Rozdział XX

Sławomir Kamosiński

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Relacje gospodarcze Polska – Izrael, Izrael – Polska po 1989 roku

Wstęp

Polska, jest dla mieszkańców Izraela oraz dla Żydów rozproszonych w świecie, interesującym krajem. Dostrzegają oni, poza wątkami historycznymi związanymi z wielowiekową bytnością narodu żydowskiego na ziemiach polskich, ogromny postęp cywilizacyjny, który dokonał się w naszym kraju po 1989 r. Elim Rubenstein z synagogi Habonim w Toronto, mówił dla jednego z opiniotwórczych polskich dzienników: „O wiele bardziej istotne od myślenia o przyszłości jest to, jak Polska wygląda dzisiaj. Dzisiaj jest jednym z największych sojuszników Izraela, nie tylko politycznych, ale też moralnych. Zmieniliście się tak, że aż trudno to sobie wyobrazić. W 1989 roku byliście krajem szarości i potwornego pokomunistycznego zmęczenia, zamknięci w stereotypach, krajem z końskimi okularami na oczach. Dzisiaj jesteście otwarci, kolorowi, wasza zdolność tworzenia, kolorowania życia może być inspiracją dla każdego człowieka na świecie”².

Potencjał państwa w zakresie chłonności jego rynku wewnętrznego ocenia się, w najbardziej podstawowym zakresie, określając jego wielkość i liczbę mieszkańców. Powierzchnia Izraela wynosi 22 tys. km², gdy powierzchnia Polski to 312 685 tys. km². Państwo Izrael zamieszkuje około 7,3 mln mieszkań-

¹ Z. Wojtasiński, *Z ziemi polskiej do Nobla*, „Wprost” 2008, nr 41, s. 3, on-line: www.wprost.pl/ar/140524/Z-ziemi-polskiej-do-Nobla, dostęp: 22.06.2013 r.

² Zobaczcie, *Polacy, jak się zmieniliście, z Elim Rubensteinem z synagogi Habonim w Toronto rozmawia Paweł Smoleński*, „Gazeta Wyborcza” 2013, nr 22.7751, s. 34.

ców, a Polskę około 38 mln. Z zaprezentowanych podstawowych danych statystycznych wynika, że dla przedsiębiorców izraelskich Polska, z ekonomicznego punktu widzenia, to kraj o ogromnym i przy tym chłonnym rynku zbytu. Polska ma ośmiokrotnie większy rynek wewnętrzny od rynku wewnętrznego w Izraelu. Izrael natomiast dysponuje ogromnym potencjałem technologicznym i naukowym. W 2000 r. na sferę B+R przeznaczał on 4,45% PKB, podczas gdy Polska, w tym samym czasie na tę decydującą o pozycji państwa na arenie międzynarodowej sferę przeznaczała zaledwie 0,64% PKB. Tendencja ta utrzymała się w następnych latach. Odnotować warto, że w roku 2009 przeciętna wartość nakładów państw OECD na sektor B+R w relacji do PKB wyniosła 2,3%. Najwyższą wielkość osiągnął Izrael (4,28%), a następnie Finlandia (3,96%), Szwecja (3,62%). W Polsce wysokość wydatków na B+R w relacji do PKB wyniosła w 2009 r. 0,68%³. Namacalnym skutkiem wysokich nakładów Izraela na sektor B+R jest wzrost konkurencyjności jego gospodarki. W ocenie World Competitiveness Yearbook kraj ten uplasował się w 2011 roku na 17 miejscu najbardziej konkurencyjnych gospodarek na świecie. W stosunku do 2009 r. Izrael awansował aż o 7 pozycji⁴. Konsekwencją wysokich nakładów przeznaczonych w Izraelu na sektor B+R był odnotowany w latach 1990–2005 wzrost liczby patentów o 290%, podczas gdy w Polsce w tym samym okresie wskaźnik ten osiągnął wartość 60%⁵. W rozważaniach o cywilizacji zachodniej i jej związkach ze światem, Niall Ferguson z podziwem komentuje, że „Izrael należy do czołówki pod względem innowacji naukowych i technologicznych, co naprawdę budzi podziw, biorąc pod uwagę, jak mały to kraj”⁶. Wagę wskazanych faktów wzmacnia również to, że Izrael był w 2010 roku siedzibą centrów badawczo-rozwojowych takich koncernów jak: Google, Intel, HP, Microsoft⁷.

Podejmując analizę stosunków gospodarczych Polski i Izraela po 1989 r. należy mieć na uwadze cztery rodzaje atutów (czynników), które mają wpływ, zdaniem prof. Zbigniewa Brzezińskiego, na międzynarodową pozycję każdego kraju na świecie. Są to: posiadanie znacznych wpływów politycznych, aktualna i spodziewana w długim okresie sytuacja gospodarcza, zdolność obronna i do działań wojskowych w miejscach o dużym znaczeniu oraz umiejętność tworze-

³ *Wydatki na naukę*, „Sprawy Nauki” 2012.11.26, on line: www.sprawynauki.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2357:wydatki-na-nauk&catid=248:wersja-elekt&Itemid=1, dostęp: 26.08.2013 rok

⁴ System innowacji Izraela, Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Ambasady RP w Tel Awiwie, marzec 2011, on-line: www.klaster.it/media/System%20innowacji%20Izraela_update130321.doc.pdf, dostęp: 26.08.2013 r.

⁵ L. J. Jasiński, *Bliżej centrum czy na peryferiach? Polskie kontakty gospodarcze z zagranicą w XX wieku*, Warszawa 2011, s. 459 i 462.

⁶ N. Ferguson, *Cywilizacja Zachód i reszta świata*, Warszawa 2013, s. 128.

⁷ System innowacji Izraela....

nia globalnie akceptowanych idei i rozwoju kultury uznawanej powszechnie za atrakcyjną⁸.

Uwarunkowania formalne i nieformalne bilateralnej współpracy Polski i Izraela na polu gospodarczym

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej oceniając bilateralne stosunki łączące Polskę z Izraelem po 1989 r. stwierdza: „Odbudowa relacji we wszystkich dziedzinach pomiędzy Polską a Izraelem była niełatwym procesem, związanym z przełamywaniem wielu stereotypów i uprzedzeń. Obecnie polityczne stosunki dwustronne są dobre, a relacje określane mianem specjalnych i uprzywilejowanych”⁹. Ten charakter bilateralnych stosunków politycznych i gospodarczych bez wątpienia wynika z pozytywnych, ale także i negatywnych doświadczeń, wyniesionych z przeszłości. Jednym z ważnych elementów składowych wielowiekowej historii współżycia obok siebie obu narodów jest fakt, na który zwrócił uwagę Szymon Peres, uznawany za jednego z głównych architektów państwa Izrael. Stwierdził on: „Izrael urodził się w Polsce”¹⁰. Potwierdził te słowa w maju 1992 r. izraelski prezydent Chaim Herzog, który podczas pierwszej wizyty w Polsce, stając przed polskim Zgromadzeniem Narodowym, zadeklarował: „Stoję przed wami jako wnuk żydowskiego rabina z małego miasteczka w Polsce, który dziś jest prezydentem Izraela. Jestem bardzo wzruszony i dumny”¹¹.

Na bardzo specyficzny i przy tym delikatny wymiar wzajemnych kontaktów Polski i Izraela składa się również to, że Żydzi mieszkający w Izraelu i w innych zakątkach świata z uwagą obserwowali i komentowali polskie przemiany ustrojowe zapoczątkowane w 1989 r. Zwracali oni uwagę na ton narracji historycznej opisującej wątki dziejowe współistnienia i współmieszkania społeczności polskiej i żydowskiej w jednym państwie. W ten sposób oceniali stosunek budzącego się do wolności narodu polskiego do zawilej przeszłości „sąsiadów”, czyli Polaków i Żydów. Te najtrudniejsze chwile dwóch doświadczonych przez historię narodów to bez wątpienia dzieje najnowsze, na których piętno odcisnął Holocaust i czas Polski Ludowej. Wymownym dowodem potwierdzającym to spostrzeżenie jest wypowiedź Elim Rubensteina. Ujął on swoją myśl w następujący sposób: „A z mojej żydowskiej perspektywy wasze ostatnie dwudziestolecie wygląda tak: przejście od obojętności wobec żydowskiego losu

⁸ L.J. Jasiński, op. cit., s. 445.

⁹ www.msz.gov.pl, dostęp: 26.05.2013 r.

¹⁰ *Izrael przyjacielem Polski jest – rozmowa z ambasadorem Izraela w Polsce Jego Ekscelencją Zvi Rav-Nerem*, www.prestgemagazine.com.pl/archiwum-numerow/29-nr22620103272010/137, dostęp: 16.06.2013 r.

¹¹ Ibidem.

współobywateli po nadzwyczajną uwagę, troskę, szacunek. Gdy pierwszy raz byłem w Auschwitz, oglądałem muzeum w dawnym obozie koncentracyjnym. Teraz widzę, że Żydzi zostali umieszczeni w planie absolutnie centralnym. To zmiana równie niewyobrażalna jak przejście od komunizmu do demokracji, dowodzi odwagi i dążenia do prawdy, prostuje żydowsko-polskie relacje”¹².

Po roku 1989 w Polsce przyszedł czas na redefinicję stosunków bilateralnych Polski i Izraela. Niewątpliwie odpowiedzialni za dialog tych dwóch państw i narodów byli politycy. Podkreślić należy przede wszystkim ich roztropne i delikatne działanie, którego podstawowym celem było, poprzez wyjaśnianie przeszłości budowanie pomostów na przyszłość. Zerwane, jednostronnie w 1967 r., przez ówczesny rząd Polski Ludowej stosunki dyplomatyczne z państwem Izrael zostały przywrócone 27 lutego 1990 r. Na podstawie podpisanego w Warszawie Protokołu o wznowieniu stosunków dyplomatycznych między Rzeczypospolitą Polską a Państwem Izrael, prawie natychmiast zostały otwarte placówki dyplomatyczne Polski w Tel Awiwie i Izraela w Warszawie¹³.

Podpisany Protokół z 27 lutego 1990 r. wyzwolił ogromną, naturalną potrzebę przywrócenia stosunków gospodarczych między sygnatariuszami tego układu. Pierwsze kroki wykonano nieco wcześniej, bo już 27 listopada 1989 r. Szymon Peres spotkał się z Leszkiem Balcerowiczem i dostrzeżono, w czasie dwustronnej rozmowy, potrzebę szybkiego uregulowania traktatowych problemów gospodarczych. Wskazano na najpilniejsze problemy współpracy gospodarczej, w tym sprawę podwójnego opodatkowania wymiany handlowej, gwarancji i ochrony inwestycji oraz inne zagadnienia wynikające z bieżącej współpracy ekonomicznej państw.

Rozwiązywano je sukcesywnie. Dnia 27 lutego 1990 r. podpisano umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o komunikacji lotniczej, a 12 listopada 1990 r. zawarto porozumienie o współpracy naukowej między Polską Akademią Nauk a Izraelską Akademią Nauk Ścisłych i Humanistycznych. Cztery umowy, istotne dla zacieśniania wzajemnych stosunków politycznych i gospodarczych, podpisano 22 maja 1991 r., w czasie wizyty w Izraelu Prezydenta RP Lecha Wałęsy. Uregulowano, w pierwszej z nich, współpracę na polu kultury, nauki i oświaty. Kolejna, druga umowa, traktowała o wzajemnym utworzeniu i działalności ośrodków kultury i informacji. Trzecia, podpisana w tym samym czasie, odnosiła się do popierania i ochrony inwestycji, a ostatnia, czwarta, rozwiązywała problem unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodów. Umowę o wymianie młodzieży między Polską a Izraelem podpisano

¹² Zobaczcie, Polacy, jak się zmieniliście, z Elim Rubensteinem z synagogi Habonim w Toronto rozmawia Paweł Smoleński, „Gazeta Wyborcza” 2013, nr 22.7751, s. 34.

¹³ Wcześniej, od 1986 roku w Tel Awiwie działała Sekcja Interesów PRL, a w Warszawie od 1987 roku przy Ambasadzie Holandii utworzono Sekcję Interesów Izraela.

29 sierpnia 1991 r., a 4 października 1991 r. zawarto umowę o współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej w dziedzinie rolnictwa i przemysłu spożywczego.

Istotne znaczenie z punktu widzenia reorganizacji armii polskiej i doposażenia jej w nowoczesną broń i amunicję produkowaną w Izraelu miało porozumienie zawarte pomiędzy Ministerstwem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Obrony Państwa Izrael w sprawie dwustronnej współpracy w dziedzinie obronności. Zawarto je 28 kwietnia 1994 roku w Tel Awiwie.

W 1994 r. 23 października Polska i Państwo Izrael podpisały Porozumienie między Ministerstwem Transportu i Gospodarki Morskiej RP a Ministerstwem Transportu Państwa Izrael, a 19 grudnia 1996 r. Rząd Rzeczypospolitej Polskiej podpisał Umowę z Rządem Państwa Izrael o współpracy technicznej w dziedzinie rozwoju mleczarstwa.

Kolejne umowy regulujące relacje gospodarcze między Polską a Izraelem, podpisane zostały w 1997 r.¹⁴

Długo oczekiwana przez przedsiębiorców z Polski i Izraela była umowa o wolnym handlu, którą izraelski Minister Przemysłu i Handlu Natan Szaransky i polski Minister Gospodarki Wiesław Kaczmarek podpisali 21 lipca 1997 r. w Warszawie¹⁵. Negocjacje dyplomatyczne celem zawarcia tej umowy prowadzono od 1992 r. Z inicjatywą w sprawie zawarcia umowy o wolnym handlu wystąpiła strona izraelska. Polska w tym czasie, zdaniem przedsiębiorców izraelskich, stała się krajem atrakcyjnym z punktu widzenia prowadzenia biznesu. Dużą rolę w utwierdzeniu strony izraelskiej w tym przekonaniu miał fakt, że Polska podpisała Układ Stowarzyszeniowy z Unią Europejską, który przewidywał stopniową redukcję stawek celnych dla eksportu z krajów Unii Europejskiej do Polski i analogicznie z Polski do krajów Unii Europejskiej. Ten zapis, zdaniem Sergiusza Kuczyńskiego, wpływał niekorzystnie na konkurencyjność produktów izraelskich na polskim rynku, obniżając ich atrakcyjność cenową. Ceny produktów importowanych z Izraela do Polski były w konsekwencji, wyższe¹⁶. Atutem układu stowarzyszeniowego podpisanego pomiędzy Polską a Unią Europejską było, zdaniem strony izraelskiej to, że dawał on możliwość krajom trzecim, niezwiązanym z Unią Europejską, a inwestującym swój kapitał w Pol-

¹⁴ Dotyczyły one współpracy sygnujących je państw w dziedzinie turystyki (14.01.1997 r.), poczty i telekomunikacji (14.01.1997 r.). Dnia 27 czerwca 1997 r. podpisano poprawiony po wielu korektach Protokół zmieniający umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael w sprawie popierania i wzajemnej ochrony inwestycji. Pierwotny tekst tego dokumentu podpisany był w Jerozolimie 22 maja 1991 r.

¹⁵ J. Dyduch, *Stosunki polsko-izraelskie w latach 1990–2009. Od normalizacji do strategicznego partnerstwa*, Warszawa 2010, s. 146.

¹⁶ S. Kuczyński, *Polsko-izraelska współpraca gospodarcza*, www.exporter.pl, dostęp: 28.01.2013.

sce, w tym Izraelowi, łatwiejszego dostępu, za pośrednictwem Polski, na rynki Unii Europejskiej.

Zacieśnianiu wzajemnych stosunków gospodarczych i międzyludzkich Polski i Izraela sprzyjała umowa, którą podpisano 29.12.1999 r. Jej zapisy pozwalały na zniesienie obowiązku wizowego dla posiadaczy paszportów zwykłych i krajowych. Kolejna umowa z 15 czerwca 2000 r. przyczyniała się do usprawnienia wymiany handlowej pomiędzy Polską i Izraelem. Określała ona zasady współpracy i wzajemnej pomocy sygnatariuszy w sprawach celnych.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. zmieniła radykalnie wypracowane w latach 1990–2004 polsko-izraelskie relacje gospodarcze. Tego dnia przestały obowiązywać wszystkie umowy dwustronne i wielostronne zawarte przez Polskę, ponieważ kraj został włączony do obowiązującego w Unii Europejskiej systemu wymiany handlowej. Stosunki ekonomiczne Polski z Izraelem od 1 maja 2004 r. regulowało porozumienie o stowarzyszeniu Państwa Izrael z Unią Europejską z dnia 11 listopada 1995 r. (weszło ono w życie 1 czerwca 2000 r.). Porozumienie to, nazwane Partnerstwem Śródziemnomorskim (Proces Barceloński), obok Unii Europejskiej i Izraela podpisały Algieria, Egipt, Jordania, Liban, Maroko, Autonomia Palestyńska, Syria, Turcja i Tunezja. Proces Barceloński to trzy wymiary współpracy: współpraca polityczna (wspieranie procesu pokojowego na Bliskim Wschodzie), współpraca gospodarcza i współpraca w zakresie kultury i rozwoju zasobów ludzkich, w tym ochrony praw człowieka. Dodatkowo stosunki Izraela z Unią Europejską regulują umowy specjalistyczne zawarte w formie porozumień o naukowej i technicznej współpracy, o wzajemnym otwarciu rynku przetargów w telekomunikacji i przetargów państwowych, o stosowaniu Dobrych Procedur Laboratoryjnych¹⁷.

Radykalna zmiana położenia geopolitycznego Polski po wstąpieniu 1 stycznia 1999 r. do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) oraz 1 maja 2004 r. do Unii Europejskiej dała impuls do współpracy w dziedzinie techniki wojskowej pomiędzy Polską a Izraelem. Memorandum o Porozumieniu między Ministrem Gospodarki i Pracy Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Obrony Państwa Izrael o współpracy w dziedzinie przemysłów obronnych podpisano 17 listopada 2004 r. Zapowiadano w nim zacieśnianie współpracy między przemysłami obronnymi obu sygnatariuszy poprzez wspólną produkcję sprzętu wojskowego, jego modernizację i remonty, przekazywanie technologii i handel. Zakładano realizowanie wspólnych projektów badawczych i rozwojowych w dziedzinie obronności w oparciu o zasoby naukowe obu krajów, w celu produkowania przez przemysły obronne sprzętu odpowiadającego wspólnym lub zbieżnym potrzebom. Wskazano na potrzebę „wymiany personelu, informacji

¹⁷ *Izrael. Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, s. 24–25.

naukowo-technicznych i technologicznych dotyczących wyposażenia, zapotrzebowania i innych informacji w dziedzinie obronności”. Deklarowano przy tym „wspólne działania standaryzacyjne i interoperacyjne” oraz współpracę przedsiębiorców działających w przemyślach obronnych¹⁸. Strona polska zatwierdziła wskazane Memorandum 28 lutego 2005 r. Wobec braku pozytywnej reakcji z Izraela o przyjęciu Memorandum, 2 marca 2006 r. dyplomaci polscy skierowali do Rządu Państwa Izrael notę z prośbą o informację, czy porozumienie weszło w życie. Odpowiedź ze strony władz izraelskich nie nadeszła¹⁹. Zatem, należy domniemywać, że Memorandum nie weszło w życie. Nie przeszkodziło to jednak w tym, że kolejna bilateralna umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael, reprezentowanym przez Ministerstwo Obrony Narodowej, o wzajemnej ochronie informacji niejawnych związanych ze współpracą obronną i wojskową, została podpisana 24 marca 2011 r.

Skomplikowane były losy Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy w dziedzinie zdrowia i medycyny. Podpisano ją 11 września 2006 r., po czym strona polska zaproponowała poprawienie polskiej wersji językowej tej umowy. Strona izraelska nie odpowiedziała na tę propozycję. Z powodu braku reakcji umowa ta nie weszła w życie. Nową umowę o współpracy w dziedzinie zdrowia i medycyny na lata 2011–2015²⁰ podpisano 24 lutego 2011 r.

Istotne znaczenie dla zacieśniania współpracy gospodarczej między Polską a Państwem Izrael ma zapoczątkowany w lutym 2011 r. Dialog Międzyrządowy. Rozpoczęła go wizyta Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska w 2008 r. w Izraelu. Do głównych wątków Dialogu Międzyrządowego należą kwestie kooperacji w dziedzinie ochrony zdrowia, gospodarki wodnej i ochrony środowiska, energii odnawialnej i surowców energetycznych²¹. W ten sposób sukcesywnie rozszerza się pole współpracy ekonomicznej między Państwem Izrael a Polską.

Wymiana handlowa w latach 1990–2011

Dekada lat 90. XX w. była okresem, w którym przedsiębiorcy z Izraela i Polski wzajemnie się poznawali, budowano zaufanie nadszarpnięte przez poprzednie dekady, a ważne do prowadzenia biznesu. Niezbędne okazało się dla

¹⁸ Memorandum o Porozumieniu między Ministrem Gospodarki i Pracy Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Obrony Państwa Izrael o Współpracy w dziedzinie Przemysłów Obronnych, (plik PDF w zbiorach autora).

¹⁹ Dwustronne stosunki traktatowe między Polską a Izraelem, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP (maszynopis w zbiorach autora dzięki uprzejmości Pani Aleksandry Bukowskiej-MacCabe).

²⁰ Ibidem.

²¹ www.msz.gov.pl, dostęp: 24.04.2013 r.

strony polskiej wyjaśnienie różnic kulturowych, zwyczajów i zasad religijnych obowiązujących w Izraelu. Badano przy tym wzajemne potrzeby rynku wewnętrznego, jego chłonność oraz możliwości do inwestowania kapitału. W tym czasie, wśród części polskich elit związanych z gospodarką, pojawiło się błędne i przy tym uproszczone przekonanie, że do efektywnej wymiany handlowej z Izraelem wystarczy sentyment obywateli Izraela do Polski, w której były rodzinne korzenie wielu mieszkańców tego kraju. W praktyce dnia codziennego we wzajemnych kontaktach biznesowych zazwyczaj okazało się, że ten czynnik nie był brany pod uwagę. Przedsiębiorcy izraelscy traktowali Polskę jako kraj, w którym potencjalnie można robić interesy. Znaczący wpływ na zachowania izraelskich przedsiębiorców na polskim rynku miała także ważna zasada, wyznawana od 1958 roku przez izraelskie elity władzy oraz przedsiębiorców, zawierająca się w haśle: „Eksport – nasza przyszłość”. U genezy jej przyjęcia leżało przekonanie, że państwo Izrael, aby mogło rozwijać się gospodarczo, z powodu szczupłości własnego rynku wewnętrznego, musiało i musi nadal prowadzić agresywną politykę proeksportową, a jej nieodzowną częścią był i jest zaawansowany marketing²². Tak sprawnie działająca izraelska machina gospodarcza, opierająca się na ściślejszej współpracy władz państwowych i przedsiębiorców, „wkroczyła” do Polski, państwa, które nie miało dużych doświadczeń w poruszaniu się w międzynarodowym podziale pracy i znajdowało się w fazie otwierania się na międzynarodowe rynki. Polska nie posiadała tak efektywnie działających, jak w przypadku Izraela, instytucji wspierających eksport i promocję własnych produktów i kraju ich pochodzenia. Jawiła się ona zagranicznym kontrahentom jako petent, poszukujący na międzynarodowych rynkach inwestorów, którzy zechcieliby podjąć ryzyko i zainwestować swój kapitał w Polsce. Oczekiwano od inwestorów zewnętrznych podniesienia poziomu technologicznego zakładów pracy i unowocześnienia produktów, aby stały się konkurencyjne na międzynarodowych rynkach.

Polska, u zarania dekady lat 90. ubiegłego wieku, ze względu na słaby potencjał technologiczny i innowacyjny przemysłu, mogła zaoferować izraelskiemu kontrahentowi głównie towary niskoprzetworzone oraz surowce. Asortyment ten cechuje to, że w obrocie międzynarodowym nie osiąga on wysokich cen, a między jego dostawcami na rynkach międzynarodowych obserwuje się dużą konkurencję. W tym okresie polscy przedsiębiorcy sprzedawali do Izraela głów-

²² Wspieraniem eksportu Izraela zajmował się powołany w 1958 r. Instytut Eksportu. Jest to po dzień dzisiejszy rządowa agenda z udziałem zrzeszonych w niej przedsiębiorstw. Działa w niej około 2600 firm reprezentujących wszystkie sektory izraelskiej gospodarki. Instytut Eksportu jest także corocznie organizatorem tzw. Dnia Eksportu, podczas którego władze państwa Izrael oraz miejscowi przedsiębiorcy i akredytowani w Izraelu dyplomaci wymieniają się uwagami na temat oferty eksportowej izraelskich firm itp. Cyt. za: S. Kuczyński, *Polsko-izraelska współpraca gospodarcza*, www.exporter.pl, dostęp: 28.01.2013 r.

nie wyroby hutnicze, kształtowniki i profile stalowe, blachy aluminiowe, drut miedziany, cement i inne produkty mineralne, węgiel kamienny, drewno i wyroby z drewna, w tym głównie meble oraz płyty wiórowe i pilśniowe, wyroby papiernicze oraz maszyny rolnicze, zwierzęta żywe i surowce pochodzenia roślinnego. Zaznaczyć przy tym należy, że eksport żywności do Izraela był niezwykle trudny. Firmy go prowadzące musiały spełnić warunek „czystości żywności” z punktu widzenia religii. Musiała być ona koszerna. Podjęcie długich starań o zdobycie certyfikatu koszernej żywności zniechęcało wielu potencjalnych polskich eksporterów. Współcześnie, w Polsce temat koszernej żywności wywołuje nadal szereg emocji i sporów²³. Pod tym względem dla producentów pochodzących z Izraela rynek polski był bardzo łatwy do eksportu. Kieruje się on wyłącznie normami przyjętymi przez państwa europejskie.

Ogólna suma wielkości eksportu polskich produktów do Izraela w 1990 r. osiągnęła wartość 65,9 mln USD. Wywóz polskich produktów był w tym roku bardzo duży. Nie udało się go powtórzyć do roku 2000. Być może w tym jednostkowym wypadku, roku 1990, wystąpiło wśród wielu konsumentów izraelskich zjawisko odłożonego popytu związane z sentymentalnym podejściem do dawnej ojczyzny. Radykalne zmniejszenie wartości polskiego eksportu do Izraela odnotowano w 1992 r. Osiągnął on wartość zaledwie 15,4 mln USD. W kolejnych latach eksport polskich produktów do Izraela przekraczał nieznacznie 20 mln USD (1994 i 1995), a w roku 1998 jego wartość wzrosła do 26,3 mln USD. Trend ten nie zmieniał się w następnych latach. W 1999 r. eksport osiągnął wartość 39,7 mln USD, w 2002 roku 67,5 mln USD, a w 2004 roku 73,3 mln USD.

Struktura towarowa dostaw izraelskich do Polski w latach 1990–2000 obejmowała wyroby wysokoprzetworzone, w tym głównie sprzęt telekomunikacyjny, komputery, akcesoria komputerowe, urządzenia łączeniowe do telefonii, wyroby przemysłu chemicznego, w tym głównie środki ochrony roślin, farby i lakiery, produkty przemysłu optycznego, artykuły z tworzyw sztucznych oraz produkty spożywcze, głównie cytrusy i kawę paloną, ziemniaki w okresie zimy i wczesnej wiosny. Uznanie polskich konsumentów cieszyły się również wyroby jubilerskie. Jako przykład efektywnego transferu do Polski rozwiązań w zakresie zarządzania miejskim transportem w latach dziewięćdziesiątych

²³ Widać to było na przykładzie podjętej w polskim parlamencie w czerwcu 2013 roku debaty na temat uboju rytualnego zwierząt. Polski parlament zakazał tego typu praktyk, co spotkało się z wieloma nieprzychylnymi komentarzami ze strony izraelskich rabinów, a także instytucji rządowych Izraela. Izraelskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydało w połowie lipca 2013 roku oświadczenie, w którym napisano, że zakaz uboju rytualnego jest nie do przyjęcia i że szkodzi przywracaniu żydowskiego życia w Polsce; on-line: Izrael ponownie krytykuje Polskę w sprawie uboju rytualnego, [www.wp.pl/wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Izrael-ponownie-krytykuje-Polske-
ws-uboju-rytualnego](http://www.wp.pl/wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Izrael-ponownie-krytykuje-Polske-ws-uboju-rytualnego), dostęp: 31.08.2013 r.

ubiegłego wieku służy firma TADRIAN Telecommunication LTD. W 1996 r. firma ta wyeksportowała z Izraela do Polski produkty o wartości 20 mln USD. Po uzyskaniu niezbędnych homologacji na swoje produkty, inwestor ten dostarczał do Polski aparaty telefoniczne oraz wewnętrzne centrale telefoniczne typu PABX CORAL. Firma ta wykonała dla Miejskich Zakładów Komunikacji w Warszawie w 1996 roku (kontrakt zawarto w 1994 r.) tzw. system rozdzielczy komunikacji miejskiej tzw. VFMS. W jego skład weszło Centrum Dyspozytorskie i Komunikacyjne, urządzenia przewoźne zainstalowane w tramwajach i systemy zajezdniowe, które były połączone z Centrum Dyspozytorskim liniami telefonicznymi²⁴.

Ogólna wartość eksportu z Izraela do Polski w 1990 r. wynosiła 11,5 mln USD, w 1993 już 38,4 mln USD, w 1997 roku przekroczyła granicę 104,8 mln USD, a w 1998 r. osiągnęła wartość 161,7 mln USD²⁵. Stopniowy wzrost wartości izraelskiego eksportu jest ilustracją rozszerzania się polskiego rynku zbytu na izraelskie wyroby i świadczy o wzroście zamożności społeczeństwa polskiego. W latach 2002–2003 wartość importu towarów z Izraela do Polski zmniejszyła się do 87,7 mln USD, a w roku akcesji Polski do Unii Europejskiej osiągnęła wartość 108,1 mln USD.

Asortyment polskich produktów oferowanych na rynku Izraela miał ogromny wpływ na saldo wymiany handlowej. Od roku 1993 do 2004 Polska notowała trwały deficyt. Z punktu widzenia strony polskiej nie było to zjawisko korzystne. Obrazowało ono przepaść technologiczną między kooperującymi państwami. Prof. Leszek J. Jasiński, znawca problematyki polskiego handlu zagranicznego podkreślił, że eksport z Polski przewyższał import z Izraela, jedynie w dwóch pierwszych latach tej dekady, gdy zmniejszył się wyraźnie popyt wewnętrzny w naszym kraju na skutek „szoku transformacyjnego”. Następnie, gdy sukcesywnie zwiększało się w naszym kraju tempo wzrostu gospodarczego i rosły dochody ludności polskiej import z Izraela przewyższał eksport z Polski. Było to już zjawisko trwałe²⁶.

Stabilizacja gospodarcza Polski po przejściu tzw. szoku transformacyjnego pierwszych lat dekady lat 90. ubiegłego wieku, pozwoliła polskim firmom na podniesienie wydajności pracy, unowocześnienie asortymentu produkcji i poszerzenie oferty rynkowej. Dla przebiegu tego procesu, obok rodzimych inwestycji, duże znaczenie miały inwestycje zagraniczne. Jak zauważa Ryszard Szelągowski, do zmiany struktury polskiego eksportu do Izraela przyczynił się napływ do

²⁴ J. Dyduch, *op. cit.*, s. 166.

²⁵ S. Kuczyński, *Polsko-izraelska współpraca gospodarcza*, www.exporter.pl, dostęp: 28.01.2013

²⁶ L.J. Jasiński, *op. cit.* s. 358.

Polski inwestycji znanych światowych koncernów: Man Track and Buses, Volkswagen, Fiat, Sharp, Siemens i inne²⁷.

Tabela nr 1. Wymiana handlowa między Polską a Izraelem w latach 1990–2004 (w mln USD)

Rok	Wymiana handlowa między Polską a Izraelem (w mln USD)			
	Eksport do Izraela	Import z Izraela	Obroty	Saldo
1990	65,9	11,5	77,4	+54,4
1991	59,6	10,4	70,0	+49,2
1992	15,4	18,2	33,6	- 2,8
1993	17,0	38,4	55,4	- 21,4
1994	20,5	36,2	56,7	- 15,7
1995	20,7	65,0	85,7	- 44,3
1996	15,1	84,6	99,7	- 69,5
1997	19,0	104,8	123,7	- 85,8
1998	26,3	140,3	166,5	- 114,0
1999	39,7	161,7	201,4	- 122,0
2000	28,8	103,7	132,5	-74,9
2001	53,2	116,1	169,3	- 62,9
2002	67,5	87,7	155,2	-20,2
2003	54,0	87,7	141,7	- 33,7
2004	73,3	108,1	181,4	- 34,8

Źródło: J. Dyduch, *Stosunki polsko-izraelskie w latach 1990–2009. Od normalizacji do strategicznego partnerstwa*, Warszawa 2010, s. 158.

Wartość polskiego eksportu do Izraela po 2004 roku, ku zadowoleniu przedsiębiorców eksportujących do tego kraju sukcesywnie rosła. W roku 2005 wynosiła ona 119,9 mln USD, w roku 2006 przekroczyła wartość 175,4 mln USD, aby w 2008 roku osiągnąć poziom 332,5 mln USD. W roku 2011 wartość polskiego eksportu do Izraela wyniosła 394 mln USD.

Podobnie, po 2004 r., notowano wzrost wartości izraelskiego eksportu do Polski. W 2005 r. eksport z Izraela do Polski osiągnął wartość 186,3 mln USD, w 2006 roku 256,5 mln USD, w 2008 r. 419,4 mln USD, a w 2011 roku 370,2 mln USD²⁸.

²⁷ R. Szelągowski, *Rozwój handlu pomiędzy Polską a Izraelem w latach 2002–2011* (maszynopis), s. 4. (Maszynopis w zbiorach autora, udostępniony autorowi przez Ryszarda Szelągowskiego – Radcę do spraw Ekonomicznych przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Izraelu).

²⁸ J. Dyduch, *op. cit.*, s. 334; Informacje o stosunkach gospodarczych z Polską, Departament Promocji i Współpracy Dwustronnej Ministerstwa Gospodarki, maj 2012; R. Szelągowski, *Rozwój handlu pomiędzy Polską a Izraelem w latach 2002–2011* Tel Awiw, lipiec 2012 r.

Korzystnym zjawiskiem odnotowanym w latach 2009–2011 w wymianie handlowej Polski z Izraelem było to, że nasz kraj uzyskał dodatnie saldo.

Tabela nr 2 Wymiana handlowa między Polską a Izraelem w latach 2005–2011 (w mln USD)

Rok	Wymiana handlowa między Polską a Izraelem (w mln USD)			
	Eksport do Izraela	Import z Izraela	Obroty	Saldo
2005	119,8	185,7	305,5	– 65,9
2006	175,4	256,5	431,9	– 81,1
2007	213,7	329,6	543,3	– 115,9
2008	332,5	419,4	752,0	– 86,9
2009	375,8	295,1	670,8	+ 80,7
2010	351,6	327,1	678,7	+ 24,5
2011	394,0	370,2	764,2	+ 23,8

Źródło: J. Dyduch, *Stosunki polsko-izraelskie w latach 1990–2009. Od normalizacji do strategicznego partnerstwa*, Warszawa 2010, s. 158; Państwo Izrael. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską, Departament Promocji i Współpracy Dwustronnej Ministerstwa Gospodarki, maj 2012 r.

Jak ustalił Radca Ekonomiczny Ambasady Polski w Tel Awiwie Ryszard Szelągowski, w latach 2002–2011 wartość polskiego eksportu do Izraela wzrosła aż pięciokrotnie (szacując w walucie Euro), jednak wielkość tego eksportu w 2011 r. to zaledwie 0,22% całego eksportu Polski²⁹. Był to niski wskaźnik zważywszy, że w przeszłości bardzo wiele łączyło te narody.

W roku 2011 w strukturze polskiego eksportu do Izraela aż 40,3% całego eksportu stanowiły produkty klasyfikowane jako wyroby przemysłu elektromaszynowego (w tym 16% udział stanowiły wyroby AGD, głównie pralki automatyczne, zmywarki, a 23% eksportu w tej sekcji produktów to pojazdy, statki powietrzne, jednostki pływające), 20% to produkty klasyfikowane jako gotowe artykuły spożywcze (6,5% to napoje energetyzujące, 4,4% czekolada, 4,1% przetwory spożywcze), 27,5% udział odnotowały natomiast produkty rolno spożywcze, w tym zaznaczył się szczególnie wzrost udziału w eksporcie mięsa wołowego (eksport ten ustał prawie całkowicie, gdy w Europie pojawiła się choroba bydła)³⁰. Niezmiennie od 1990 r. powodzeniem na wewnętrznym rynku Izraela cieszyło się pięć grup asortymentowych pochodzących z Polski. Są to: meble, opony, czekolada, papier i aparatura telefoniczna.

²⁹ R. Szelągowski, *op. cit.*, s. 3.

³⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Informator ekonomiczny o krajach świata Izrael (maszynopis w zbiorach autora, udostępniony dzięki uprzejmości Pani Aleksandry Bukowskiej-McCabe).

Struktura asortymentowa importowanych przez Polskę produktów z Izraela w latach 2004–2011 nie zmieniła się zasadniczo i była zbliżona do tej z okresu sprzed akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Tabela 3. Struktura towarowa polskiego eksportu do Izraela w roku 2002 i 2011 (w mln euro)

Rodzaj wyrobów wg sekcji CN	Wartość w mln Euro w roku		Udział strukturalny (w odsetkach) w roku	
	2002	2011	2002	2011
Razem	60,85	284,46	100,00	100,00
Produkty rolno-spożywcze	11,64	78,19	19,13	24,67
Wyroby przemysłu chemicznego	5,00	37,12	8,22	14,14
Produkty przemysłu drzewno-papierniczego	8,03	23,52	13,20	8,51
Wyroby przemysłu lekkiego	1,91	1,32	3,14	0,44
Wyroby ceramiczne	1,18	2,59	1,95	1,03
Produkty przemysłu elektromaszynowego	10,28	114,94	16,90	37,59
Pozostałe	8,78	12,82	14,42	5,42

Źródło: R. Szelągowski, *Rozwój handlu pomiędzy Polską a Izraelem w latach 2002–2012*, Tel Awiw, 2012, s. 6. (Maszynopis w zbiorach autora).

Ugruntowaną pozycję na polskim rynku zdobyły pochodzące z Izraela środki ochrony roślin oraz leki i artykuły spożywcze. W tej grupie wyrobów podstawowy asortyment stanowiły owoce cytrusowe, soki owocowe oraz kawa i herbata.

Nową grupą asortymentową produktów importowanych z Izraela do Polski, która pojawiła się po raz pierwszy w oficjalnych statystykach w roku 2006, była broń i amunicja. Firma Rafael za sumę kilku milionów dolarów wzmocniła polskich żołnierzy stacjonujących w Afganistanie trzydziestoma pojazdami i specjalną odzieżą ochronną. Ten krok spotkał się z pozytywną reakcją premiera Donalda Tuska, który powiedział izraelskiemu ministrowi Ehudowi Barakowi, że „w pewnych przypadkach Izrael traktuje Polskę lepiej niż jej przyjaciel i najważniejszy sojusznik – Stany Zjednoczone”³¹.

Współpraca bilateralna Polski i Izraela w przemyśle zbrojeniowym jest trudna i wymaga ogromnej delikatności z uwagi na jej charakter. Jej przykładem jest podpisana w lutym 2010 r. przez Ministerstwo Obrony Narodowej umowa z izraelską firmą Aeronautics Defense Systems na dostawę dla polskich żołnie-

³¹ E. Jasiewicz, *Jak Polska wspiera Izrael*, „LeMonde diplomatique-edycja polska” 2011, nr 2 (60), www.monde-diplomatique.pl, dostęp: 16.06.2013 r.

rzy w Afganistanie samolotów bezałogowych. Kontrakt, zdaniem znawców problemu, opiewał na zaskakująco niską sumę 90 mln zł. Prawdopodobnie z tego powodu zakończył się on całkowitą kompromitacją strony izraelskiej. Samolotów bezałogowych strona izraelska nigdy nie dostarczyła. W konsekwencji kontrakt ten został zerwany przez stronę polską, a jako powód podjęcia takiej decyzji wskazano niewywiązanie się przez stronę izraelską z przyjętych na siebie zobowiązań³².

Tabela 4. Struktura towarowa polskiego importu z Izraela w roku 2002 i 2011 (w mln euro)

Rodzaj wyrobów wg sekcji CN	Wartość w mln Euro w roku		Udział strukturalny (w odsetkach) w roku	
	2002	2011	2002	2011
Razem	117,22	267,31	100,00	100,00
Prod. rol.-spożywcze	26,45	29,47	22,57	11,03
Przem. chemiczny	29,23	99,86	24,93	37,36
Przem.drzewno -papierniczy	0,72	0,86	0,61	0,32
Przem. lekki	9,33	12,81	7,96	4,79
Wyroby ceramiczne	0,63	1,63	0,54	0,61
Przem. elektromasz.	36,97	86,05	31,54	32,19
Pozostałe	2,26	21,54	1,93	8,06

Źródło: R. Szelański, *Rozwój handlu pomiędzy Polską a Izraelem w latach 2002–2012*, Tel Awiw, 2012, s. 8. (Maszynopis w zbiorach autora).

Oceniając wymianę handlową Polski i Izraela z punktu widzenia tendencji ogólnoświatowych podkreślić należy, że o znaczeniu państwa jako eksportera, nie decyduje już skala wielkości eksportu, a „ważniejsza jest jakość przeprowadzanych transakcji, a nie ich liczba i miejsce. Należy zacząć uważniej mierzyć, ile w każdej z nich jest intelektualnej wartości dodanej, a ile wykopanych surowców spod ziemi czy desek skrzęconych w mebel”³³.

Tabela 5. Wykaz alfabetyczny polskich przedsiębiorstw eksportujących do Izraela w 2011 roku

Najwięksi eksporterzy	
„BSH Sprzęt Gosp. Domowego” Sp z o.o.	„Petrolot” Sp. Z o.o.
„Bury” Sp. z o.o.	„Pfeifer&Langen Marketing” Sp. z o.o.
„Cereal Partners Poland Toruń Pacific”	„PLL LOT” SA

³² *Chcemy mieć dostęp do know-how. Zbrojeniowe rozmowy z Izraelem*, www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/chcemy-miec-dostep-do-know-how-zbrojeniowe-rozmowy-zizraelem,291429.html, dostęp: 16.06.2013 r.

³³ T. Wróblewski, *Gdy rozum śpi, budzą się keynesiści*, „Forbes” 2013, nr 2, s. 113.

„Dębica” SA	„Procter & Gamble Operations”
„Eko-Vit” Sp. z o.o.	„PZL-Rzeszów” SA
„Ferrero Polska” Sp. z o.o.	„Reckitt Benckiser” Sp. z o.o.
„General Motors Manufacturing” Sp. z o.o.	„Sharp Electronics Polska” Sp. z o.o.
„Glaxosmithkline Pharmaceuticals” SA	„Stalprodukt” SA
„Kosmepol” Sp. z o.o.	„Sudzucker Polska” SA
„MAN STAR Trucks & Buses” Sp. z o.o.	„Swedewood Poland” Sp. z o.o.
„Michelin Polska” SA	„Synthos Dwory” Sp. z o.o.
„Mieszko” SA	„Teva Kutno” SA
„Mlekovita” Spółdzielnia Mleczarska	„Volkswagen Poznań” Sp. z o.o.
„Mondi Świecie” SA	„XL Energy Marketing” Sp. z o.o.
„Nitro-Chem” SA	„Zakład Przemysłu Mięsnego Biernacki” Sp. z o.o.

Źródło: Wydział Ekonomiczny Ambasady RP na podstawie danych wstępnych CISG MG (maszynopis w zbiorach autora: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Informator ekonomiczny o krajach świata Izrael, udostępniony dzięki uprzejmości Pani Aleksandry Bukowskiej-McCabe)

Tabela 6. Wykaz alfabetyczny polskich przedsiębiorstw importujących z Izraela do Polski w 2011 roku

Najwięksi importerzy	
„AB” SA	„Instanta” Sp. z o.o.
„ABC Data Holding” SA	„Iscar-Poland” Sp. z o.o.
„Arnaud Polska” Sp. z o.o.	„Luvena” S.A.
„Biofarm” Sp. z o.o.	„Makhteshim-Agan Poland” Sp. z o.o.
„Brembo” Sp. z o.o.	„Mokate” Sp. z o.o.
„Bumar” Sp. z o.o.	„MTU Aero Engines Polska” Sp. z o.o.
„Ciech” SA	„NFM Production” Sp. z o.o.
„Decenio” Sp. z o.o.	„NSS” Sp. z o.o.
„Dell Products Poland” Sp. z o.o.	„P4” Sp. z o.o.
„Digiprint” Sp. z o.o.	„Pratt and Whitney Kalisz” Sp. z o.o.
„Eurocast” Sp. z o.o.	„Ratiopharm Polska” Sp. z o.o.
„Ferax” Sp. z o.o.	„Swedewood Poland” Sp. z o.o.
„Fresh World – International” Sp. z o.o.	„Teva Kutno” SA
„Hewlett-Packard Polska” Sp. z o.o.	„Veracom” S.A.
„Hortex Holding” SA	„Viands” Sp. z o.o.

Źródło: jak w tabeli nr 5.

Eksport i import kapitału

Eksport kapitału i myśli technicznej, jest obok eksportu gotowych produktów i surowców, jednym z elementów współczesnej wymiany handlowej między państwami. Import myśli technicznej w formie licencji, w myśl zasady naśladownictwa, pozwala państwu, które znajduje się na niższym poziomie rozwoju technologicznego na szybkie nadrabianie zaległości i tym samym na podniesienie poziomu technicznego przedsiębiorstw i wytwarzanych tam produktów finalnych. Wielkość inwestycji zagranicznych i ich jakość jest zależna od stabilności politycznej i ekonomicznej danego kraju. Polska gwarancje stabilności po 1989 r. Izraelowi dawała, między innymi, poprzez wyrażenie woli akcesji i w konsekwencji wstąpienie do Unii Europejskiej i NATO. Dla Izraela innym wyraźnym znakiem gwarantującym bezpieczeństwo lokowania inwestycji w Polsce było uzyskanie przez nasz kraj w 1996 r. członkostwa w OECD. Ułatwieniem do podejmowania decyzji inwestycyjnych było przyjęcie w Polsce nowych rozwiązań legislacyjnych dotyczących prawa o spółkach *joint venture*³⁴.

Dla Polski Izrael to partner gospodarczy, który potencjalnie mógł przyczynić się, poprzez inwestycje kapitałowe do technicznej rekonstrukcji rodzimego przemysłu i gospodarki rolnej. Przedsiębiorcy z Izraela dostrzegali w Polsce ogromne rezerwy kapitału ludzkiego, surowców mineralnych i spożywczych. Kraj był postrzegany przez izraelskich przedsiębiorców jako państwo tranzytowe produktów w kierunku krajów powstałych po upadku ZSRR, a także państw Europy Zachodniej.

Szacuje się, że od 1990 r. do 1996 r., w Polsce powstało ponad 50 podmiotów gospodarczych z przewagą kapitału izraelskiego. W roku 1999 Izrael notowano w Polsce na 34 miejscu wśród państw, które zdecydowały się na podjęcie inwestycji w naszym kraju. W roku 2000 Izrael przesunął się w tym rankingu na miejsce 24, inwestując w Polsce około 83,4 mln USD. Według opinii ówczesnego ambasadora Izraela w Polsce, Jego Ekscelencji Shai Aizin, cytowanej za Sergiuszem Kuczyńskim, wielkość zainwestowanego w Polsce w 1999 r. kapitału izraelskiego oceniano na około 1 mld USD, co dawało temu krajowi 10 pozycję wśród inwestorów. Różnicę w szacunkach wyjaśniał Ambasador Izraela tym, że duża część kapitału napływającego do Polski jest notowana jako kapitał USA, Holandii, Belgii, a w rzeczywistości pochodzi z Izraela³⁵.

Wartość inwestycji izraelskich w Polsce w 2011 r., w stosunku do roku 1999, uległa podwojeniu. Szacowano ją w 2011 r. na sumę mieszczącą się w przedziale 2–2,5 mld USD. Inwestycje kapitałowe w Polsce prowadzone były,

³⁴ J. Dyduch, *op. cit.*, s. 164.

³⁵ S. Kuczyński, *op. cit.*, s. 19.

podobnie jak we wcześniejszych latach, przez firmy z kapitałem izraelskim, które zarejestrowane były w Holandii, Luksemburgu, na Cyprze³⁶.

Jednym z pierwszych inwestorów, który pojawił się w Polsce po 1990 r. był izraelski koncern z branży spożywczej Elite Industries³⁷. Koncern ten zajmuje się produkcją kawy i słodczy. Siedzibą spółki stała się od 1991 roku miejscowość Swadzim koło Tarnowa Podgórnego w powiecie poznańskim. Tu powstała, znana obecnie pod nazwą Strauss Cafe Poland Sp. z o.o., palarnia kawy. Obecnie jest ona uznawana za jeden z największych i najnowocześniejszych obiektów tego typu w Europie. Zakład szacuje swoje moce produkcyjne na około 25 tys. ton kawy rocznie, a średnio w ciągu 365 dni produkuje on 20 tys. ton tego produktu spożywczego. Obok produkcji kawy, od 1995 r. działała również w tej samej lokalizacji firma Elite Cafe Services, która obecnie występuje pod nazwą Strauss Cafe Service. Firma ta zajmuje się obsługą tzw. rynku konsumpcji kawy „poza domem”. Operuje ona na rynku gastronomicznym i jest czołowym dostawcą kawy i urządzeń do jej parzenia. Obsługuje ponad 7000 punktów gastronomicznych na terenie całej Polski. Sztandarowym produktem firmy Strauss Cafe Poland Sp. z o.o., jest marka kawy MK Cafe³⁸. W roku 2005, aż 45% produkowanej przez tę firmę kawy palonej, było eksportowane do krajów Wspólnoty Niepodległych Państw oraz na Litwę, Łotwę i Estonię. Obroty omawianego przedsiębiorstwa w 2005 r. wyniosły 80 mln USD.

Firma Global Trade Center Poland (GTC Poland) zajmuje się w Polsce działalnością deweloperską. Buduje ona w naszym kraju głównie biurowce, centra handlowe (np. Galeria Mokotów, Galeria Kazimierz), luksusowe apartamenty, np. osiedle Konstancja w Warszawie. Udziałowcem tej firmy jest firma Kardan Redl Estate³⁹. W branży budowlanej na polskim rynku działają również firmy: Ofer Brothers, Grupa Yona, KBN. Ta ostatnia zajmuje się wyszukiwaniem placów pod budowę centrów handlowych,

W roku 1997 pojawiła się w Polsce izraelska firma Eden, czołowy dostawca na świecie wody źródlanej do biur i domów. W Polsce powołano firmę córkę Eden Springs Polska, której siedzibą jest miejscowość Konstancin. Firma Multilock, podobnie jak Eden, znalazła w Polsce przyjazne inwestycjom środowisko. Założono w naszym kraju przedsiębiorstwo produkujące drzwi antywłamaniowe, zabezpieczenia antywłamaniowe, zamki, zabezpieczenia do samochodów osobowych⁴⁰. Multilock, jest uznaną marką na rynku konsumenckim.

³⁶ R. Szelągowski, *op. cit.*, s. 8.

³⁷ Siedziba firmy Strauss-Elite znajduje się w Tel Awiwie. Powstała ta firma w 1997 roku w wyniku przejęcia kontroli przez firmę Strauss nad Elite. W roku 2004 doszło do oficjalnego połączenia obu tych firm, cyt. za: J. Dyduch, *op. cit.* s. 165.

³⁸ www.straus-cafeservice.pl, dostęp: 5.06.2013 r.

³⁹ J. Dyduch, *op. cit.*, s. 166.

⁴⁰ Izrael. Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, s. 32.

W roku 2005, na podstawie informacji zebranych przez Polską Agencję Inwestycji Zagranicznych, na polskim rynku działało kilka znaczących firm izraelskich. Wśród nich wyróżnić należy firmę Shikun&Binui Group oraz STR International Real-Estate Group. Wskazani inwestorzy działają w sektorze nieruchomości i budownictwa. W Polsce występują wspólnie jako podmiot gospodarczy Asbud Piaseczno Sp. z o.o.⁴¹

Kolejny inwestor to firma Danker Investments Ltd, który zainwestował w Polsce 28 mln USD w telekomunikację i handel. W Polsce wskazany inwestor powołał podmiot Netia Holdings S.A. Następnie swoje udziały inwestor ten sprzedał szwedzkiej firmie Telia.

Izraelska firma z branży usług rozrywkowych IT International Theaters zainwestowała w Polsce 50 mln USD w świadczenie usług kulturalno-rozrywkowych, a także w obsługę nieruchomości i handel. W Polsce działa podmiot reprezentujący inwestora strategicznego IT Poland Cinemas Sp. z o.o. Z usług tego podmiotu w 2009 r. skorzystało w Polsce 15 440 tys. widzów, w 2010 r. nieco mniej, bo 15 004 tys. widzów. W tym samym okresie w Izraelu z usług firmy Ciemna skorzystało: w 2009 r. 4 101 tys. widzów, w 2010 r. 4 506 tys. widzów⁴². Porównanie to pokazuje, jak ogromnym rynkiem wewnętrznym dysponuje Polska.

Firma Plaza Centres Poland South w styczniu 2001 roku w Krakowie rozpoczęła budowę wycenionego na 50 mln USD centrum handlowego i rozrywkowego, a firma Elbit Medical Imaging planowała zbudować w całej Polsce 50 pasaży handlowych. Zakładano, że do 2003 roku w każdym roku firma ta będzie inwestować w naszym kraju 270 mln USD⁴³.

Działalnością developerską zajmuje się izraelska grupa A.Z. Baranowicz, działająca w Polsce pod nazwą Baranowicz Polska Sp. z o.o. Firma ta na naszym rynku pojawiła się w 1999 r. i zdecydowała się na budowę apartamentów na Mokotowie w Warszawie.

W Polsce działalność gospodarczą prowadzą także: firma transportowa Egged (głównie w branży komunikacja autobusowa). W handlu artykułami kosmetycznymi kapitał izraelski utworzył sieć drogerii połączonych z aptekami Super Pharm. Koncern chemiczny Makhteshim-Agan zajmuje się w naszym kraju produkcją herbicydów. W Polsce firma ta działa pod nazwą Zakłady Rokita Agro. Dla przemysłu farmaceutycznego duże znaczenia ma inwestycja kapitałowa firmy TEVA. Ten koncern farmaceutyczny zainwestował kapitał w zakładach Polfa Kutno. Bardzo ożywioną ekspansję na polskim rynku prowadzi, dzia-

⁴¹ www.Asbud.com/udzialowcy, dostęp: 5.06.2013 r.

⁴² Komisja Nadzoru Finansowego, Raport Bieżący nr 1, 2011 r.

⁴³ S. Kuczyński, *op. cit.*

łający w sektorze ubezpieczeń, Link4. Inne firmy występujące na polskim rynku to ECI Telecom-Tadi Pol i Ronson.

Ryszard Szelański, w opracowaniu sporządzonym w lipcu 2012 r. pt. *Rozwój handlu pomiędzy Polską a Izraelem w latach 2002–2012* wskazał sektory gospodarcze, w których obserwowano najwięcej inwestycji kapitału izraelskiego w Polsce w latach 1990–2012. Autor zauważa: „W początkowym okresie transformacji polskiej gospodarki Izraelczycy inwestowali przede wszystkim w sektorze nieruchomości komercyjnych i mieszkalnych. Na początku dekady poza nieruchomościami inwestowano już w sektorze usług telekomunikacyjnych, bezpieczeństwa i spożywczym. W ostatnich latach obserwuje się zainteresowanie inwestorów izraelskich nowymi sektorami, takimi jak produkcja leków, energia odnawialna (głównie wiatrowa) produkcja środków ochrony roślin, ochrona środowiska (oczyszczalnie ścieków, instalacje gazowe), handel i transport autobusowy”⁴⁴.

Według informacji z 2013 r. zebranych przez polskie Ministerstwo Gospodarki przedsiębiorcy izraelscy przejawiają „zainteresowanie inwestycjami w działalność wytwórczą i w sektor usług, choć jak dotąd brak jest informacji o zrealizowanych projektach. Rośnie zainteresowanie izraelskich inwestorów branżą energii odnawialnej, w tym budową elektrowni wiatrowych, produkcją energii elektrycznej przy wykorzystaniu energii fal morskich, a ponadto prowadzi się badania chłonności rynku polskiego w zakresie możliwości instalacji indywidualnych słonecznych instalacji grzewczych (woda i ciepło)”⁴⁵.

Inwestycje polskiego kapitału w Izraelu są niewielkie i ograniczają się do jednej firmy. Taka sytuacja spowodowana jest kilkoma przyczynami, z których najistotniejszą wydaje się mała chłonność wewnętrznego rynku izraelskiego, który uchodzi w powszechnym odbiorze, za nasycony. Przy podejmowaniu przez polskich przedsiębiorców decyzji o inwestycjach kapitałowych brane jest pod uwagę geopolityczne położenie Izraela. Nie jest on państwem bezpiecznym, a w jego otoczeniu znajdują się państwa arabskie, które są niechętne Izraelowi i jego istnieniu. Z tego powodu polscy inwestorzy, w przeciwieństwie do inwestorów izraelskich lokujących w Polsce kapitał, nie mają nawet możliwości rozszerzenia rynku zbytu na sąsiednie państwa. Jediną firmą inwestującą od 2010 r. kapitał w Izraelu jest Asseco Poland. Nabyła ona w Izraelu, na podstawie umowy, za sumę 145,3 mln USD, akcje spółki holdingowej Formula Systems Ltd, która działa w branży informatycznej i jest notowana na giełdzie w Tel Awiwie.

⁴⁴ R. Szelański, *op. cit.*

⁴⁵ D. Staniszewski, *Izrael. Informacja o sytuacji gospodarczej i stosunkach gospodarczych z Polską*, Departament Promocji i Współpracy Dwustronnej Ministerstwa Gospodarki, maj 2013 r. (maszynopis w zbiorach autora, udostępniony przez D. Staniszewskiego).

Asseco Poland planuje wejść w posiadanie 50,19% udziałów w kapitale zakładowym Formuła Systems⁴⁶.

Nowy rozdział we wzajemnej współpracy ekonomicznej Polski i Izraela otworzył podpisany w roku 2003 kontrakt zakupu z wolnej ręki przez stronę polską izraelskiej rakiety „Spike” firmy Rafael⁴⁷. Jego owocem była podpisana w 2004 r. między polskim państwowym producentem broni firmą Bumar a izraelskim Rafaelem umowa offsetowa na budowę przeciwpancernego systemu raketowego „Spike-LR”. Jej genezy upatruje się w tym, że izraelscy przedsiębiorcy z branży zbrojeniowej są przekonani, że należy kierować się strategią połączenia polskiej siły roboczej z „izraelskimi mózgami”, czyli izraelską wiedzą techniczną⁴⁸. Izrael jest doświadczonym producentem nowoczesnego uzbrojenia i czwartym eksporterem broni na świecie. Umowa z 2004 r., w ocenie wielu specjalistów, została zawarta na bardzo korzystnych dla Polski warunkach. Składała się ona z dodatkowo podpisanych 14 umów offsetowych, które miały 100% gwarancję wykonania⁴⁹. Przewidziano dwa rodzaje offsetu: bezpośredni, który jest związany z sektorem obronnym i pośredni, czyli inwestycje w sektorze cywilnym. Offset opiewa na sumę 440 mln USD. Strona izraelska zobowiązała się do transferu do Polski zaawansowanych technologii dla wojska i przemysłu cywilnego. Beneficjentem omawianego offsetu w sektorze produkcji uzbrojenia w Polsce są Zakłady Metalowe MESKO S.A. w Skarżysku Kamiennej. Dziesięcioletnia umowa offsetowa na produkcję uzbrojenia typu „Spike”, które służy do wyposażenia samolotów bezałogowych i śmigłowców bojo-

⁴⁶ D. Staniszewski, *op. cit.*

⁴⁷ Zakup ten był w sierpniu 2013 r. skrytykowany przez dziennikarzy tygodnika „Wprost”, którzy stwierdzili, że polska armia zakupiła 2500 pocisków typu „Spike” za sumę 1,5 mld zł, które posiadają wadę. Zakładano, że będą supernowoczesne, a w praktyce okazało się, że ciągną za sobą smugę dymu, a wersja ulepszona, po zmianie silnika, nie potrafi przebić pancerza o grubości 600 mm. Zakup tych pocisków, zdaniem dziennikarzy „Wprost” nastąpił jedynie po testach na pustyni Negew, na której panują odmienne warunki niż w Polsce. Eksperci twierdzą, że „Po wystrzeleniu pocisk ciągnie za sobą smugę dymu. To dekonspiruje stanowisko ogniowe”. W ich ocenie: „To był najmniej korzystny z kontraktów zawartych przez naszą armię”, on-line: www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,14496269_Wprost_Armia_kupila_pociski_Spike_na_1_5_mldzl.html, dostęp: 31.08.2013 rok.

⁴⁸ E. Jasiewicz, *op. cit.*, Niall Ferguson zwraca uwagę, że na osiągnięcia w dziedzinie techniki wojskowej duży wpływ ma położenie Izraela. Napisał: „Na oczach Izraelczyków w Syrii islamiści chcą podkopać świeckie rządy. Nawet tradycyjnie przyjazna Turcja obecnie wyraźnie zmierza w kierunku islamizmu i antysyjonizmu, nie wspominając o neoosmańskiej polityce zagranicznej. W rezultacie wielu ludzi w Izraelu czuje się zagrożonych, podobnie jak wiedeńscy w 1683 roku. Zasadnicze pytanie teraz brzmi: Jak dalece nauka może nadal być zabójczą aplikacją, która daje zachodniemu społeczeństwu, jak izraelskie, przewagę nad wrogami?”, cyt. za: N. Ferguson, *op. cit.*, s. 128

⁴⁹ M. Wiśniewski, *Polska-Izrael – strategiczni partnerzy czy...*, www.europa21.salon24.pl/107075_polska-izrael-strategiczni-partnerzy-czy, dostęp 16.06.2013 r.

wych, zakłada, że do jego konstrukcji będą używane polskie podzespoły. Attache wojskowy ambasady Izraela w Warszawie stwierdził, że umowa zawarta między Zakładami Metalowymi MESKO S.A. i firmą Rafael to „najlepszy przykład polonizacji technologii izraelskiej i ostateczne odwrócenie losu. Teraz, sześćdziesiąt lat po Holocauście przedsiębiorstwo to dla dobra całego świata zapewnia technologię izraelską i polską siłę roboczą”⁵⁰.

Eksport technologii izraelskiej do Polski widoczny jest także w zaangażowaniu kapitału izraelskiego w budowę śmigłowca bojowego Black-Hawk S-70 w Polskich Zakładach Lotniczych Mielec. Produkują go wspólnie koncerny: United Technologies Corps z USA i jego filia Sikorsky Aircraft Corporation, Polskie Zakłady Lotnicze Mielec oraz izraelski Elbit Systems.

Polska oczekuje nadal większego zaangażowania się izraelskiej myśli technicznej w sektor produkcji wojskowej. Przygotowano nawet grunt pod rozszerzenie izraelskich inwestycji wojskowych w naszym kraju w postaci utworzenia w 2009 r. parków zbrojeniowych w strefie zakładów zbrojeniowych w Stalowej Woli i Tarnowie. Ówczesny Minister Obrony Narodowej Bogdan Klich powiedział: „Interesuje nas wejście partnerów izraelskich do naszych zakładów przemysłu obronnego; polonizacja sprzętu produkowanego w Izraelu przede wszystkim”. Na ten problem zwróciła również uwagę Polska ambasador w Izraelu Agnieszka Magdziak-Miszewska mówiąc: „Pracujemy nad tym, by poważny izraelski kapitał znalazł się w Polsce w obszarze wysokich technologii”⁵¹.

W pierwszej połowie czerwca 2013 r., w trakcie przygotowywania wizyty premiera Izraela Beniamina Netanjahu w Polsce, były ambasador Polski w Izraelu Jan Piekarski, zwrócił uwagę na to, że „Polska jest zainteresowana importem nowoczesnych technologii, co znajduje wyraz w kontaktach wojskowych”. Wskazał przy tym, że „Izraelska armia należy do najnowocześniejszych na świecie, kupują od nich nawet Amerykanie”. W ten sposób wysłano wyraźny sygnał do polityków i sfer gospodarczych w Izraelu, że Polska jest zainteresowana dalszymi zakupami sprzętu wojskowego w tym kraju, chce importować nowoczesne technologie i oczekuje inwestycji kapitału izraelskiego⁵².

Obok technologii wojskowych do Polski trafiają z Izraela również technologie cywilne. Ciekawym przykładem jest zakup przez polską firmę w 2012 r. izraelskiej licencji na hodowlę ryby Tilapii Czerwonej. W Bońkach koło Płońska polska firma Global Fish zbudowała na podstawie zakupionej w Izraelu licencji

⁵⁰ E. Jasiewicz, *op. cit.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Izrael i Polska stawiają na to, co łączy, a nie dzieli*, www.wiadomości.gazeta.pl/wiadomości/2029020,114877,14083007.html, dostęp dnia: 16.06.2013 r.

największą i najbardziej nowoczesną akwakulturę w Europie. Jest to hodowla ryb w systemie zamkniętego obiegu wody⁵³.

Zakończenie

Ponad dwie dekady Polska utrzymuje stosunki polityczne i gospodarcze z Izraelem. Ich bilans jest trudny do jednoznacznej oceny. Niewątpliwie Izrael posiada najnowocześniejsze technologie, jest światowym liderem w dziedzinie high-tech, jednak niechętnie dzieli się nimi z partnerami gospodarczymi. Odnosi się wrażenie, że ze strony izraelskiej istnieją nadal bariery natury politycznej i społecznej, które hamują pełne otwarcie się przedsiębiorców z Izraela na współpracę ekonomiczną z Polską. Wydaje się, że brakuje tak ważnego we współpracy gospodarczej wzajemnego zaufania i zrozumienia. Świadczy o tym między innymi fakt, że trudno jest ustalić jednoznacznie wielkość izraelskich inwestycji w Polsce, które często są prowadzone z państw trzecich. Być może to stanowisko przedsiębiorców izraelskich wyjaśnia postawa zakładająca, że o pieniądzach nie powinno się głośno rozmawiać. Izrael eksportuje do naszego kraju kapitał, który lokuje się w branżach o średnim stopniu innowacyjności: budownictwie, usługach rozrywkowych, ubezpieczeniach, handlu. Dostrzega się w tym wypadku ogromną ostrożność. Podkreślić również należy to, że przedsiębiorcy z Izraela są niezwykle wrażliwi na przejawy antysemityzmu, które dostrzega się nadal na świecie i w Polsce. Nadinterpretacja ze strony izraelskiej wielu gestów i decyzji politycznych i gospodarczych prowadzi natychmiast do ochłodzenia wzajemnych relacji gospodarczych, jak to obserwuje się w kontaktach polsko-izraelskich.

⁵³ *Tilapia Czerwona*, www.jedzeniadorzczy.pl/tilapia-czerwona, dostęp: 24.06.2013 r.